

Mollay Károly és a Szent Korona-kutatás

Mollay Károly nemcsak Sopron város és a német nyelv történetének kutatásában alkotott maradandót, de örökre beírta nevét a Szent Korona históriájának vizsgálatába is. Kottanner Jánosné Wolfram Ilona kiemelkedő jelentőségű német nyelvű emlékiratának (1439–1440) kritikai kiadójaként és magyar fordítójaként nemzeti ereklyénk egyik legfontosabb középkori forrását tette közzé.⁵⁵ E beszámoló alapján ugyan majdnem biztosan kijelenthető, hogy 1440. februári nevezetes elrablását követően a korona június második felében a csecsemő V. László királlyal és Kottannernéval – akik várostorony melletti első, a mai Városháza helyén állt házban laktak – nem járt Sopronban,⁵⁶ Hunyadi Mátyás király által III. Frigyes császártól történt visszaszerzésekor, 1463 nyarán viszont néhány napot (július 24–26.) biztosan eltöltött a nyugat-dunántúli szabad királyi városban.⁵⁷

Még a soproniak számára is kevésbé ismert ugyanakkor, hogy a korona a kora újkor folyamán is több alkalommal megfordult városukban, mégpedig nem csupán néhány nap erejéig és nem akármilyen körülmények között. Erről önállóan ez ideig éppen e folyóirat hasábjain egyedül Hetyéssy István szólt, ám ő is pusztán egy másfél oldalas írásában.⁵⁸ A magyar kancelláriai levéltárban fennmaradt Királyi könyvek egyik bejegyzésére építő kis dolgozatának köszönhetően tudják úgy napjainkban is a soproni szakemberek, hogy 1622-ben és 1625-ben Török János özvegyének, Kalmár Katalinnak a házában (ma Szent György utca 5.) őrizték a Szent Koronát, amely azután az uralkodókoronázásokon az egykori ferences (a mai bencés) templomban jutott kiemelkedő szerephez. Ám valóban csak ekkor és itt fordult meg a Szent Korona a 17. századi Sopronban?

⁵⁴ A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület II. kutatási projekt (2012–2017) támogatásával készült.

⁵⁵ Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin (1439–1440). Hrsg.: Karl Mollay. Wien, 1971. (Wiener Neudrucke. Neuausgaben und Erstdrucke deutscher literarischer Texte 2.); A korona elrablása. Egy magyarországi nő, Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440-ból. Közread.: Mollay Károly. Bp., 1975. (Számozott példányszámú minikönyv), ill. ismertebb kiadása: A korona elrablása. Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440. Ford., közzéteszi Mollay Károly. Bp., 1978. (Bibliotheca Historica) és ugyanez, de más tördeléssel: 2. kiad. Bp., 1979.

⁵⁶ A korona elrablása (1978), 105. A tanulmányban szereplő soproni helyszínek lokalizációjára a belvárosi házak nemrég elkészült, hiánypótló topográfiai-történeti adattárát és a várostörténeti atlaszt használtuk. *Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939 / Häuser und Hauseigentümer der Innenstadt von Ödenburg 1488–1939.* Sopron, 2008., itt 44–46., ill. Magyar várostörténeti atlasz / Hungarian Atlas of Historic Towns 1. Sopron. Összeáll./Ed.: Jankó Ferenc, Kücsán József, Szende Katalin. Sopron, 2010.

⁵⁷ *Benda Kálmán – Fügedi Erik: A magyar korona regénye.* Bp., 1979. 95–96. és *Bertényi Iván: A magyar korona története.* 3. bőv. kiad. Bp., 1986. (Népszerű történelem) 102.

⁵⁸ *Hetyéssy István: A soproni országgyűlések és a magyar korona soproni házigazdája.* In: SSz 17. (1963) 4. sz. 371–372. Érintőlegesen említi még a felségjelvény soproni jelenléteit: *Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16–18. században.* Bp., 1984. 321–322., 328–329.; *G. Etényi Nóra: Sopron a 17. századi nagypolitikában.* In: Sopron térben és időben (Sopron kapcsolatrendszerének változásai). Konferencia Sopron szabad királyi város 725. évéről. Szerk.: Turbuly Éva. Sopron, 2002. 90–91., 95–98., 107–109.; *Fazakas László – Hegedűs Ernő – Hannel Sándor: A Szent Korona őrzése. A koronaőrök, a koronaőrség.* Bp., 2002. 100–101., 103.

Mindezek ismeretében az alábbi tanulmány széles körű levéltári kutatások alapján a következő kérdésekre keresi a választ: egyrészt pontosan mikor tartózkodott nemzeti kincsünk a 17. század folyamán Sopronban; másrészt mely épületekben és helyszíneken fordult meg; végül mennyiben tartható különlegesnek a felségjelvény soproni jelenléte. A szűkre szabott területi korlátok között a korona soproni „főszerepléseiről”, a király- és királyné-koronázásokról és a hozzájuk kapcsolódó ünnepekről ezúttal nem szólhatok, erre akár önálló kötet hivatott. Tanulmányomat ugyanakkor különleges ajándéknak szánom – a korona történetéhez is oly meghatározóan hozzájáruló – Mollay Professzor Úrnak az Örök, Sopron város lakóinak és a korona története iránt érdeklődőknek pedig e Földi Világba, miként ezt a 17. században oly szépen mondták. Az ő feledhetetlen, számomra hatalmas szakmai municiót nyújtó német iratolvasási szemináriumai nélkül ugyanis sohasem válhattam volna a Habsburg Monarchia, a Magyar Királyság és a Szent Korona kora újkori historiájának kutatójává.

A magyar korona három alkalommal a 17. századi Sopronban (1622, 1625, 1681)

A 17. században a magyar korona három ízben jutott el Sopronba. A késő középkori eseményekkel ellentétben ekkor nem külföldről való visszaszerzés közepette került a városba, noha az első alkalommal, 1622 nyári ideérkezése historiájának egyik legkülönlegesebb – bár magyarországi – kalandjával is jelentős mértékben összefüggött. Miként részben már ismert, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem első magyarországi hadjárata idején 1619. október 15-én Pozsony várát is elfoglalta, s így a Szent Korona birtokába jutott, amelyet 1620 novemberében előbb Zólyomba, majd 1621 késő tavaszán onnan Kassára, végül június–július fordulóján Ecsedre vitetett. A politikai alkudozás egyik fő tárgyává vált, a magyar trón birtoklásához nélkülözhetetlen felségjelvényt ezután – az 1621 legvégén kötött nikolsburgi békeség értelmében – 1622. március 20-án, Kassán adta vissza II. Ferdinánd király biztosainak. Innen ők a korona mellett szolgáló neves koronaőrrel, Révay Péterrel együtt előbb Trencsénbe (ápr. 5.) vitték, majd az utóbbi halálát (jún. 5.) követően özvegyétől, Forgách Máriaától július 5-én ismét biztosok vették át, hogy a Vág partjáról előbb Sopronba (azaz nem 1608 vége óta bevett, Pozsony várbeli őrzési helyére) szállítsák.⁵⁹

1622 nyarán a Sopronba való szállításnak két meghatározó oka volt. Egyrészt szükség volt arra, hogy a Bethlen hadjárata és az ezzel járó polgárháború miatt politikai-katonai okokból nem Pozsonyban, hanem a nyugat-dunántúli városban május 1-jén megkezdődött és augusztusig tartó országgyűlésen egybesereglett rendek a koronáládában található felségjelvényeket ellenőrizhessék, nevezetesen hogy azok mind Bethlentől, mind az elhunyt Révay koronaőrtől hiánytalanul visszakerültek, illetve az utóbbi özvegyének az ő kérésére erről igazolást adjanak. Ez amiatt is fontos volt, mert a koronáládát 1622 márciusi kassai kinyitását követően természetesen nem zárhatták le az 1608 óta élő bevett gyakorlat szerint, azaz a magyar uralkodó külföldi biztosai, illetve a magyar főméltóságok és a két koronaőr közös pecsétjeivel.⁶⁰ Másrészt a korona

⁵⁹ A korona Bethlen Gábor alatti történetének a jövőben önálló tanulmányt szentelek. A kutatás számára nem ismert fenti részadatok ezen írás adatgyűjtéséből származnak.

⁶⁰ Vö. Fazakas–Hegedűs–Hennef: *A Szent Korona őrzése*, 95–96.

nélkülözhetetlen volt II. Ferdinánd új feleségének, Gonzaga Eleonóra Annának (1598–1655) a diéta idejére tervezett magyar királyné-koronázásához is. A szertartás során ugyanis a régi magyar szokások szerint a királyné jobb vállát, mint az uralkodó támaszát a felségjelvényrel érinteni kellett.

A július 5-én Trencsénben átvett koronát az uralkodó és a rendek biztosai, Pyber János váradi püspök, Pálffy István régi és Apponyi Pál – a Révay helyére lépő – új koronaőr, valamint Osztrócs István, Czobor Imre, Petróczy Pál és Peck Lipót szállították Sopronba.⁶¹ Az esemény egyáltalán nem zajlott titokban, sőt kifejezett érdeklődés övezte. Erről tanuskodik, hogy a Sopronban június 3-án nádorrá választott Thurzó Szaniszló szomolányi várából (Pozsony m.), nyilván a világi elit első emberétől származó híreknek⁶² közzönhetően, július 7-én Keszi Gáspár már a korona útja mellett annak jövőbeli sorsáról is informálhatta Fejérpataky György lietavai várnagyot: „az koronát Sopronban viszik, érte is mentenek látni, és onnét Poson várában; ott fogják tartani, száz német és száz magyar léssen mellette, kik őrizni fogják.”⁶³ A szállítást csupán a Duna magas vízállása hátráltatta valamelyest.⁶⁴

A felségjelvényt szállító vasláda végül 1622. július 11-én (hétfőn), délután négy órakor tekintélyes magyar–német katonai kíséret és díszes bevonulás közepette, ugyanakkor meglehetősen kellemetlen, esős időben érkezett meg Sopronba. Ezt öt eddig nagyjából ismeretlen, egymástól függetlenül született forrás is megerősíti számunkra. Egyrészt egy bécsi német nyelvű, naplószerű hivatalos feljegyzés Eleonóra királyné koronázásáról; másrészt a titkos tanácsos és történetíró, Franz Christoph von Khevenhüller (1588–1650) híres feljegyzései (*Annales Ferdinandi*); harmadrészt a bécsi velencei követség vezetőjének, Marc Antonio Padavinónak július 16-án Bécsben kelt olasz jelentése; negyedrészt a Sopron városi ún. Petz-krónika német szövege; végül pedig egy ismeretlen alsótáblai követ latin nyelvű naplója.⁶⁵ Ezt követően a koronázási jelvények 29 napot töltöttek a városban, miközben július 26-án, azaz Szent Anna napján szerephez jutottak Eleonóra Anna királyné koronázásán, amely egyúttal a rendekkel ekkor kötött politikai kompromisszumrendszer jelképes betetőzése is volt.⁶⁶ A diéta lezárását követően azután majdnem biztosan augusztus 8-án (hétfőn)

⁶¹ Szilágyi Sándor: Révay Péter és a Szent Korona (1619–1622). Bp., 1875. (Értekezések a történelmi tudományok köréből V/1.) 30., 90–91.: Nr. XXXIX.

⁶² Ezek tökéletesen adták vissza az országgyűlésen a korona kapcsán végül elfogadott 4. törvénycikket. Corpus Juris Hungarici / Magyar törvénytar. 1608–1657. törvénycikkek. Szerk.: Márkus Dezső. Bp., 1900. (a továbbiakban CJH 1608–1657) 182–185.

⁶³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (a továbbiakban MNL OL), P 231, Kelecsényi Fejérpataky család, 1. doboz, Keszi Gáspár Fejérpataky Györgyhöz, 1622. júl. 7., Szomolány.

⁶⁴ *Étényi*: Sopron a 17. századi nagypolitikában, 90.

⁶⁵ Az említés sorrendjében: 1) Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban ÖStA HHStA), Hofarchiv, Obersthofmeisteramt (OMeA), Ältere Zeremonialakten (ÄZA) Kart. 2. Nr. 3. fol. 8r.; 2) *Frantz Christoph Khevenhüller: Annales Ferdinandi*. Bd. 9. Leipzig, 1724. 1677. hasáb; 3) Archivio di Stato di Venezia, Dispacci Germania filza 62., fol. 239v, ill. csaknem elfeledett kiadása: Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez / Diplomatarium relationum Gabriëlis Bethlen cum Venetorum Republica. A velencei állami levéltárban Mircse János által eszközölt másolatokból a MTA megbízásából szerk. Óváry Lipót. Bp., 1886. 264.; 4) Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron; Sopron Város Levéltára (a továbbiakban MNL GyMSM SL SVL) XV. 3. 7. (Petz Dánielnek tulajdonított krónika) p. 78.; 5) MNL OL, N 114, Regnicolaris levéltár, Kovachich Márton György gyűjteménye, Acta diaetalia (a továbbiakban N 114) Köt. 1. fol. 17r.

⁶⁶ Újabbán Pálffy Géza: Egy elfelejtett kiegészítés a 17. századi magyar történelemben: az 1622. évi koronázódiéta Sopronban. In: Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni országgyűlés. Szerk.: Dominkovits Péter. (A Soproni Levéltár Évkönyve, 1.) Sopron, 2014. (megjelenés előtt)

hagyták el a várost,⁶⁷ hogy másnap (9-én) már az uralkodó és a rendek biztosai (köztük Sopron város komoly politikai tapasztalatokkal rendelkező követeivel, egyúttal ismert előkelő polgáraival, Jacob Stainerrel és Erhard Artnerrel) a pozsonyi várban bevett őrzési helyükre visszatehessék, amint erről a koronázási láda nemrég előkerült, eddig ismert legkorábbi hivatalos leltára tanúskodik.⁶⁸

Három esztendővel később a magyar felségjelvények újból Sopronba érkeztek. Ide szállításukra ekkor részben ismét Bethlen Gábor miatt, részben újfent egy koronázás okán volt szükség. Mivel az erdélyi fejedelem újabb magyarországi hadjárata (1623/24) következtében kialakult politikai-katonai helyzetben II. Ferdinánd és magyar tanácsosai Pozsony helyett ismételten Sopront jelölték ki az országgyűlés helyszínéül (amit az ott dúló pestis és a Sopronhoz közeli Kismartont és Fraknót bíró Esterházy Miklós országbíró érdekei is döntően elősegítettek⁶⁹), ezért mind a diétát (szeptember–decemberben), mind a trónörökös III. Ferdinánd magyar koronázását (december 8-án) a dunántúli szabad királyi városban tartották. A november 27-én sikeresen lebonyolított királyválasztást⁷⁰ követően így a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket Pozsonyból újra Sopronba kellett szállítani.

Erre végül 1625. november 30-án (vasárnap) került sor.⁷¹ A koronálását – a királyválasztás másnapján (28-án) – Pozsonyba küldött bizottság⁷² ezen a napon délután fél négykor díszes bevonulás közepette hozta a városba, ahol a felségjelvények december 14-ig (ugyancsak vasárnapig) kereken 15 napot töltöttek. Ezen rövid időszak alatt, mégpedig a december 8-án tartott uralkodókoronázást követően festhette meg Justus Sustermans flamand művész a trónörökös portréját vagy annak vázlatát (rajta a Szent Korona egyik leghitelesebb 17. századi ábrázolásával), amely azután a ceremónián részt vevő spanyol követ kísérete egyik tagjának, Don Diego Messia Marquis Leganés hagyatékában maradt az utókorra.⁷³ A koronázási jelvényeket a közös uralkodói–rendi bizottság azután két nap alatt – december 14-én indulva – szállította vissza Sopronból Pozsonyba. December 15-én pedig a pozsonyi vár koronatornyában a szokott módon megtörtént a koronálása bezárása és lepecsételése, miként erről Johann

⁶⁷ MNL GyMSM SL SVL XV. 3. 7. p. 80. (Petz-krónika)

⁶⁸ MNL OL, E142, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Acta publica Fasc. 46. Nr. 89.

⁶⁹ *Hiller István*: „Sopronból azt írhatom Méltóságodnak...” Külföldi diplomaták az 1625. évi soproni országgyűlésen. In: Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Dominkovits Péter–Turbuly Éva. Sopron, 1993. 255–266.

⁷⁰ *Fraknói Vilmos*: A magyar királyválasztások története. 2. kiad. Máriabesenyő–Gödöllő, 2005. 207–212.

⁷¹ Miként ezt számos forrás egybehangzóan tanúsítja: *Joseph Godehard Müller*: Carlo Caraffa Vescovo d'Aversa. Relazione dello stato dell'imperio e della Germania fatta dopo il ritorno della sua nuntiatura appresso l'imperatore 1628. In: Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 23. (1860) 279–180.; *Kurtze Beschreibung der Vngarischen Königlichen Krönung...* Österreichische Nationalbibliothek, Wien 560.724-B. Alt. Mag.; MNL GyMSM SL SVL XV. 3. 7. p. 83. (Petz-krónika); *Frantz Christoph Khevenhiller*: Annales Ferdinandii. Bd. 10. Leipzig, 1724. 703. hasáb; *Etényi*: Sopron a 17. századi nagypolitikában, 97.; *Csizi István*: Egy nagyvívú hivatali karrier kezdetei a XVII. századi királyi Magyarországon. Aszalay István naplója (1624–1631). In: Fons 12. (2005) 2. sz. 192. és újabban *Mark Hengerer*: Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 107.) 62.

⁷² Štátny archív v Levoči, pobočka Levoča (a továbbiakban ŠA Levoča); Magistrát mesta Levoča (MML) III/49/16. (1625. nov. 28.) és MNL GyMSM SL SVL, Sopron város kamarási hivatalának iratai, Kamarási számadások (Kammeramtsrechnungen) (a továbbiakban Kamarási számadások) 1625, p. 213. (1625. nov. 26.)

⁷³ *Buzási Enikő*: III. Ferdinánd mint magyar király (Justus Sustermans ismeretlen műve az egykori Leganés gyűjteményből). In: A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve (1991) 149–158.

Baptista von Verdenberg osztrák udvari kancellár és uralkodói biztos naplója eddig ismert egyedüli forrásként részletesebben beszámol.⁷⁴

A Szent Korona a harmadik alkalommal töltötte a legrövidebb időt Sopronban. 1681 májusa és decembere között ismét egy katonai-polgárháborús állapot következében – amelyet a Thököly Imre vezette kurucfelkelés idézett elő – válhatott a város átmenetileg a Magyar Királyság politikai-döntéshozatali központjává, az országgyűlés színhelyévé. Mivel itt a rendekkel való újabb kiegyezés egyfajta szimbolikus lezárásaként I. Lipót király harmadik feleségét, Wittelsbach Eleonóra Magdolnát magyar királynévá koronázták, a felségjelvényeket ismét Sopronba kellett hozni. Ez elsősorban a diétán június 13-án megválasztott új nádor, Esterházy Pál irányításával és a két koronaőr (Zichy István és Erdődy Kristóf) konkrét vezetésével, jelentős magyar és német katonai biztosítással történt meg.

A konvoj december 4-én indult Pozsonyból, majd Esterházy széleskúti mezővárosában (Sopron m.) éjszakázott,⁷⁵ hogy azután december 5-én (pénteken) – az előzetes tervekhez képest egy-két óras késéssel – ez esetben is délután 4 órakor érkezzen díszes, előre részletesen szabályozott bevonulás közepette Sopronba.⁷⁶ Ám ekkor csupán 9 napig őrizték a városban. A királyné december 9-én megtartott koronázási ceremóniáját (1. kép) követően ugyanis 12-én minden felségjelvényt hiánytalanul visszahelyezték a koronaládába,⁷⁷ amelyet ezt megelőzően – noha erről sem tudott ez ideig a kutatás – ki is tisztítottak.⁷⁸ Erre komoly szükség lehetett, hiszen az inszigniókat ezt megelőzően csupán bő negyedszázaddal korábban, 1655 nyarán Pozsonyban Lipót király (akkor még trónörökös) koronázásán vették elő utoljára. A koronázási jelvényeket végül december 13-án vitték vissza szokásos őrzési helyükre, a pozsonyi várba.⁷⁹

Sopron eddig ismeretlen korona-emlékhelyei

A Szent Korona és a koronázási jelvények a 17. században három alkalommal összesen tehát több mint 50 napot (1622: 29, 1625: 15, 1681: 9) töltöttek Sopronban. Ezen majdnem két hónap alatt viszont csak részben találjuk őket a szakirodalomból eddig ismert helyszíneken: egyrészt a *ferences koronázótemplomban* (a három ceremónia alatt naponta néhány órát), amire a *Kecske-templom* szentélyében eredetileg a 17.

⁷⁴ ÖStA HHStA Schloßarchiv Grafenegg (Depositum) Bd. 39. fol. 26r–v., vö. *Hengerer*: Kaiser Ferdinand, 389.: 26. jz.

⁷⁵ MNL OL, P 125, Esterházy család hercegi ágának levéltára, Esterházy Pál nádor (a továbbiakban P 125) Nr. 4274. Zichy István levele Esterházy Pálhoz Sopronba, 1681. december 3., Pozsony, ill. ÖStA HHStA OMeA ÁZA Kart. 13. 1681. IV–XII. fol. 427v.

⁷⁶ Amint ezt számos forrás megerősíti: ÖStA HHStA OMeA Zeremonialprotokolle (a továbbiakban ZA Prot.) Bd. 4. fol. 4v–6r.; *Johannes Probst*: Comitologia Hungarica Sempronensis. Hoc est, regia inauguratio augustae imperatricis Eleonorae Magdalenae Teresiae. Cum succincta recensione eorum, quae Sempronij comitiorum tempore usque ad finem anni M.DC.LXXXI. acta, et articulis conditis transacta sunt. Bécs, 1682. 93–96.; MNL GyMSM SL SVL XV. 3. 7. p. 205. (Petz-krónika); *Páur Iván*: Hanns Tschány's Ungrische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704 / Csányi János magyar krónikája 1670–1704. In: *Magyar Történelmi Tár* 5. (1858) 56–57.; Payr György és Payr Mihály krónikája 1584–1700. Jegyzetekkel ellátta Heimler Károly. (Soproni krónikák II.) In: *SSz* 6. (1942) 81., vö. még *Payr Sándor*: Diétai szállás Sopronban 1681-ben. Különlenyomat a „Soproni Napló” politikai napilap 94–102. számából. Sopron, é. n. 27.

⁷⁷ A koronázási jelvények okmányai. Szerk.: Szivtek Róbert József–Tóth Endre. Bp., 2003. (Bibliotheca Humanitatis Historica XVIII.) 37–39.: Nr. 5., ill. az eseményen jelenlévő Esterházy Pál nádor saját példánya: MNL OL, P 125, Nr. 9386.

⁷⁸ MNL OL, N 120, Regnicolaris levéltár, Acta diætalia 11. köt. p. 421.

⁷⁹ MNL GyMSM SL SVL XV. 3. 7. p. 217. (Petz-krónika) és e forrás alapján *Payr*: Diétai szállás, 30.

század vége felé készített, majd utólag többször átfestett – napjaikban az egykor kö-zépiskoláit Sopronban végzett Novák Krizosztom pannonhalmi főapátsága (1802–1828) idejéből származó, 1802-es évszámú, ám az 1850-es évek közepén szintén meg-újított – latin nyelvű díszes felirat emlékeztet.⁸⁰ Másrészt *Kalmár Katalin házában* (legfeljebb egy-két hétig); végül pedig III. Ferdinánd koronázásán a nevezetes négy ég-táj felé való uralkodói kardvágás helyszínén, a soproniak által – többek között az 1915-ben emelt emlékműnek köszönhetően – napjainkban is jól ismert *Koronázó-dombon* (németül *Königsberg*, kb. egy rövid órán át). E helyszínek mellett a történeti kutatásnak újabbakkal, a soproniaknak pedig eddig ismeretlen korona-emlékhelyek-vel érdemes számolniuk.

1. kép. A magyar koronázási jelvények Eleonóra Magdolna magyar királyné soproni koronázásán (1681. december 9.) (MNL GyMSM SL SVL)

A legmeglepőbb, hogy az új kutatások alapján megismert épületek sorából első helyen a Főtéri *Régi Városháza* (ném. *Altes Rathaus*, lat. *domus senatoria*) emelkedik ki. Ez két másik kisebb házzal együtt – köztük éppen azzal, ahol 1440 nyarán Kottanner Jánosné a csecsemő V. Lászlóval együtt lakott – az 1893 és 1896 között emelt új (mai) Városháza helyén, 1497-től állt (2. kép). A 17. században a díszes városi bevonulásokat követően mindhárom alkalommal ide hozták a felségjelvényeket, majd hosszabb ideig itt is tartották őket. 1622-ben július 11-től feltehetően a 26-ai koronázás előtti napokig; 1625-ben a november 30-át követő napokban, talán egészen a december 8-ai koronázásig; 1681-ben pedig a december 5-ei megérkezéstől a koronázást megelőző napig (8-ig), azaz összesen kb. 25 napon át. Mindez azt jelenti, hogy a Szent Korona soproni tartózkodásának mintegy felét a város szívének és szimbólumának is tartható, az 1676. évi nagy tűzvész után újjáépített épületben töltötte. Ennek okát elsősorban mégsem kiemelkedő városi szerepkörében, hanem abban kell keresnünk, hogy – miként a leg-

⁸⁰ *Lángi József*: Kutatási dokumentáció a soproni bencés templom falfestéseinek feltárásáról. KÖH, ma Forster Központ tertvára (1999) 38016. p. 3–4. és (2006) KÖH-ÁMRK. 826. p.14–15. *Nemes András* szíves közlését neki ezúton is köszönöm.

frissebb kutatásokból ismert⁸¹ – a Városháza tanácsterme mindhárom alkalommal az országgyűlés egyik táblájának (1622-ben és 1625-ben a felsőtáblának, 1681-ben pedig az alsőtáblának), azaz a magyar rendek tanácskozásainak helyszíne volt (3. kép).

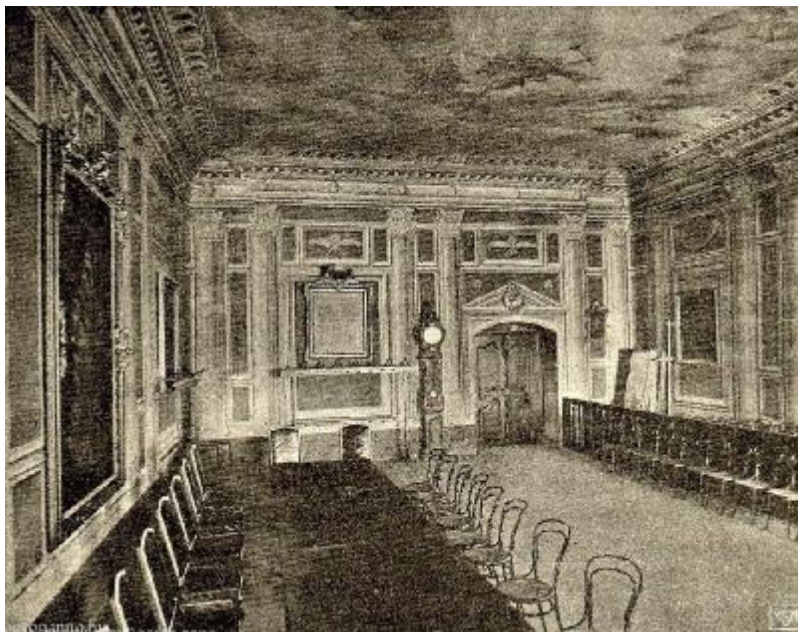
2. kép. A soproni Régi Városháza egy 19. század végi képeslapon

Több alkalommal járt a magyar korona Sopron városának két másik közismert épületében is, amiről a kutatás ez ideig ugyancsak szinte teljesen megfeledkezett. Egyrészt a napjainkban a Templom utca 2. szám alatt álló egykori *városkapitányi házban* (*Hauptmannhaus*), azaz az egyik későbbi *Esterházy-palotában* (ma a Központi Bányászati Múzeum épülete). Másrészt a vele szomszédos, a Fő tér 4. szám alatt álló, a 17. század második felében *Natl Lipót polgármester birtokában lévő épületben*, amelyet ma Sopron polgárai 20. századi tulajdonosáról *Kossow-házként* ismernek (itt működik napjainkban a népszerű Gyógyödör borozó és étterem) (4. kép). A korona itteni jelenlétének okát elsősorban abban kell keresnünk, hogy az új kutatások alapján 1622-ben és 1625-ben II. Ferdinánd és családja az előbbi,⁸² míg 1681-ben I.

⁸¹ Pálffy Géza: A magyar országgyűlés helyszínei a 16–17. században (A szimbolikus politikai kommunikáció kora újkori történetéhez). In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig. Szerk.: Forgó András et al. Bp., 2014. (sajtó alatti)

⁸² 1622: Magyar várostörténeti atlasz 1. Sopron, C.2.2. tábla: Sopron belvárosának alaprajza, 1622 – az uralkodói szállás B jelzéssel (Dávid Ferenc kommentárjával) és Mollay Károly: Az 1622. évi soproni belvárosi tervrajz magyarózó szövege. In: SSz 6. (1942) 151.; 1625: MNL GyMSM SL SVL, Kamarási számadások 1625, p. 149., p. 162., p. 259. (a kapitányi ház kifestése, megújítása)

Lipót és felesége az utóbbi épületben lakott. Erre utal, hogy a Natl-féle házat – a pozsonyi királyi várpalota uralkodói rezidenciájának különleges imitációjaként – az utolsó soproni koro-názódiéta forrásai hol *Burgnak*, hol *Aulának* titulálták.⁸³ Eddigi ismereteink szerint a szállást a templommal mindegyik esemény alkalmával, ám 1622–1625-ben és 1681-ben más-más helyeken, az uralkodó és kísérete biztonságos átvonulására szolgáló ideiglenes fahíd kötötte össze.⁸⁴ E különleges átjárók ajtóhelyei mind a templom homlokzati abla-kaiban, mind az egykori Esterházy-palota erkélye mellett a ház falán mélyedéssel bemutatott rekonstrukció formájában részben még napjainkban is láthatók.⁸⁵

3. kép. A soproni Régi Városháza tanácssterme a 19. század végén
(a jobbra látható ajtó ma a Soproni Levéltár bejárata)

Az uralkodók szálláshelyén a Szent Korona több ízben megfordult. Mivel mindhárom koronázás alkalmával a ceremónia világi részének utolsó elemét, az ünnepi la-

⁸³ „Ihro Mayestät zu der Burg kamm...; eine brücken oder gang, welcher von dem Closter in die Burg hinüber gebaut war...” MNL GyMSM SL Sopron, SVL XV. 3. 7. p. 199. (Petz-krónika.), vö. még Payr: Diétai szállás, 8., *Németh Sándor*: Az 1681. évi országgyűlés. Bp., 1915. 19., ill. *Házi Jenő*: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1687-ben. In: SSz. 19 (1965) 138.: Nr. 45. Szerinte 1622-ben és 1625-ben is e házban lakott az uralkodó, ami azután annyira elterjedt a soproni helytörténeti irodalomban, hogy még a Kossow-ház falán található emléktábla szövegére is hatott (eszerint 1622-ben és 1681-ben szállt még itt az uralkodó), mindennek azonban az 1622. évi városalaprajz, az újabban feltárt levéltári források és a két szomszédos ház falkutatásai ellentmondanak.

⁸⁴ 1622: Magyar várostörténeti atlasz 1. Sopron, C.2.2. tábla: Sopron belvárosának alaprajza, 1622, amelyen a híd ábrázolása szépen látható, vö. még *Mollay*: Az 1622. évi soproni belvárosi tervrajz, 151.; 1625: *Müller*: Carlo Caraffa Vescovo d'Aversa, 281.; 1681: I. az előző jz. forrásadatait.

⁸⁵ *Dávid Ferenc* ezzel kapcsolatos szakértő megjegyzéseit neki ezúton is köszönöm.

komát a császári-királyi szálláson tartották, ezért 1622. július 26-án és 1625. december 8-án kora délután a városkapitányi házban, 1681. december 9-én pedig a Natl-féle épületben a legfőbb magyar felségjelvény komolyabb szerephez jutott.⁸⁶ Az előbbi két alkalommal egy aranytálba helyezve még az asztalfőre került, majd 1681-ben – a német-római királykoronázások hatására 1655-ben Pozsonyban meghonosított gyakorlatnak megfelelően – egy vörös bársonnyal borított, oldalt álló kis asztalra helyezték. A bécsi udvari és a magyar királysági politikai elit egy szűkebb része itt a két magyar koronaőr őrizete alatt, azaz úgymond egyfajta szűkebb körű közszemle keretében meg is tekinthette – ám csakis a koronát, a többi koronázási jelvényt a 17. században ugyanis már nem hozták be az ünnepi bankettekre. Sőt, 1681 decemberében a korona különleges módon még a szomszédos – egykori kapitányi – házban (az akkori Esterházy grófi palotában) is „megfordult”, hiszen ekkor a királyi udvar megfelelő színvonalú berendezése, valamint a lakoma és az audienciák számára is megfelelő nagyságú „lovagterem” kialakítása érdekében a polgármesteri házat összenyitották a szomszédos épülettel.⁸⁷

4. kép. Az egykori Natl Lipót-féle, mai Kossow-ház (Fő tér 4.), az uralkodói szállás 1681-ben (a korabeli forrásokban Burg, Aula)

⁸⁶ Az alábbiakra részletesen *Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In: Századok 138. (2004) 1051–1052., 1076–1077. és 1089–1090.

⁸⁷ „Ihr Kayserliche Mayestäten seyn darauf in dero nahend daran gelegenes quartier, welches in etzlichen durchgebrochenen häuser zugerichtet war, zu fusse über die gassen gegangen...” ÖStA HHSIA OMeA ZA Prot. Bd. 3. p. 321.; „Unter dessen war in der ritterstuben (warzue man auß dem gräfflichen Esterhasischen in daz neben hauß zwey zimmer zusammen gebracht) die taffel geordnet.” Uo. Bd. 4. fol. 28.

A magyar felségjelvények 1681-ben ráadásul nem csupán a díszebéd idején voltak az uralkodó szállásán. Azokat már a királyné-koronázást megelőző napon (december 8-án) mindenféle pompa nélkül ide, mégpedig a császár saját szobájába szállították,⁸⁸ majd innen vitték át ünnepélyesen őket a másnapi ceremónia alkalmával a templomba. A lakomát követően pedig valószínűleg ugyanitt maradtak egészen a koronáladába való december 12-én történő visszahelyezésükig. Sőt, az sem zárható ki, hogy ez már 1622-ben és 1625-ben is ekként zajlott, amit az a korabeli szokás is valószínűsít, miszerint a koronázást megelőző napokban a megkoronázandó uralkodó fejéhez igazították a koronát, nevezetesen megfélelően kibélelve azt. Amennyiben viszont valóban hihetünk a Királyi könyvekbeli – másként nehezen értelmezhető⁸⁹ – forrásadatnak, akkor a városkapitányi házba szállítás előtt vagy még inkább a lakomákat követően egy ideig Kalmár Katalin házában (a későbbi Prépost-házban, a Szent György utca 5. szám alatt) is őrizték a felségjelvényeket. Ennek okát ez ideig még nem sikerült kiderítenünk.

Különleges rítusteremtés a soproni Városházán

Végezetül még egy rendkívül érdekes jelenségre szükséges kiemelten felhívni mind a soproniak, mind a koronakutatás figyelmét. A Szent Korona késő középkori és kora újkori négy soproni jelenléte (1463, 1622, 1625, 1681) alkalmával majdnem minden esetben különleges közszemléjére is sor került. Az Antonio Bonfini leírásának köszönhetően ugyan már ismert, hogy 1463. július végén III. Frigyes-től való visszaszerzését követően „Sopronban három napon át mindenkinek módja nyílt megismerésére és megvizsgálására”,⁹⁰ 17. századbeli megtekintéseiről viszont ez ideig szinte semmit sem tudott a kutatás. A magyar felségjelvényt ráadásul nem csupán az említett három koronázási lakoma alkalmával szűkebb körben és közelebről a politikai elit legkiemelkedőbb tagjai, valamint III. Ferdinánd 1625. decemberi szertartásának legfőbb színhelyein (a templomban; a koronázási menetben; a világi eskü helyszínén, a Hátsó kapu előtti piactéren;⁹¹ valamint a nevezetes Koronázódombon) távolabbról láthatták a jelenlévők. A korona és a felségjelvények megtekintésére két alkalommal (1622-ben és 1681-ben) a Régi Városházán is alkalom kínálkozott, mégpedig egészen különleges körülmények között.

1622 nyarán a megérkezését követő napon, azaz július 12-én a koronálását a Városháza tanácstermében, az országgyűlés felsőtáblájának akkori üléstermében a fő- és

⁸⁸ „in aulam et cubiculum Sacrae Caesareae Maiestatis, sine tamen magno splendoris apparatu...” Uo. Bd. 4. fol. 12r. és ugyanez: MNL OL, P 125, Nr. 9385. és Nr. 9387., ill. vö. még *Martinus Georgius Kovachich*: Solennia inauguralia serenissimorum ac potentissimorum principum utriusque sexus, qui ex augusta stirpe Habsburgo-Austriaca Sacra Corona Apostolica in reges Hungarorum, reginasque periodo tertia redimitti sunt. Pest, 1790. 111., 120.

⁸⁹ „utraque binaria vice, tam ante feliciter peractas coronationum solennitates, quam etiam ex post, dum videlicet eadem Sacra Corona in constitutum suam sedem, in arce nempe Posoniensem reportaretur, in aedibus nobilis foeminae Catharinae Kalmar, egregii quondam Joannis Török, alias civis et inhabitatoris huius civitatis nostrae Soproniensis relictae viduae, fuisset delata et locata...” MNL OL, A 57, Magyar kancelláriai levéltár, Libri regii Vol. 7. p. 569. (1625. dec. 12., Sopron)

⁹⁰ *Antonio Bonfini*: A magyar történelem tízezei. Ford. Kulcsár Péter. Bp., 1995. 734.: 3.10.310.

⁹¹ A pontos helyszínre I. Oklevéltár Bethlen diplomáciai összeköttetései történetéhez, 391., ill. újabban: *Csizi*: Egy nagyívű hivatali karrier, 193.

közrendek közös jelenlétében nyitották fel. Ennek oka mindenekelőtt az volt, hogy a politikai elit képviselői saját szemükkel győződjenek meg arról, hogy Bethlen Gábor-tól, illetve az elhunyt koronaőr (Révay Péter) özvegyétől minden felségjelvényt hiánytalanul visszakaptak. Miként egy alsótáblai követ naplójában rögzítette, a koronázási ládából kivett jelvényeket (magát a Szent Koronát, a jogart, az országalmát, a kardot, a palástot, a harisnyákat és a sarukat) – a Kassán márciusban felvett jegyzéknek megfelelően – Thurzó Szaniszló nádor egy padra állva megmutatta a teremben összegyűlt rendeknek.⁹² Ezek hiánytalanul megvoltak, hiszen az 1622. augusztus 9-én Pozsony várbeli visszatételükkor készült, már említett jegyzékben mind szerepeltek, kiegészülve még három vörös selyemből készült kis vánkossal, amelyeken ezeket a királyné-koronázás alkalmával hordozhatták (vö. az 1. képen látható vánkосokat). Így erről a rendek a 4. törvénycikk 4. paragrafusában hivatalos igazolást is adtak Révay özvegyének,⁹³ amelyet neki másolatban veje, Nádasdy Pál már augusztus 7-én meg is küldött.⁹⁴ Sőt, a politikai elit tagjai által végrehajtott hivatalos szemlét és ellenőrzést követően – miként erről az említett német naplószerű feljegyzés és Khevenhüller *Annalese* is tudósít – a koronát és a felségjelvényeket az új nádor, az evangélikus Thurzó Szaniszló a Városháza ablakából a soproni Fő téren összegyűlt tömegnek is kimutatta.⁹⁵ Ilyen különleges formában végrehajtott hivatalos (rendi körben lezajló), majd szélesebb körű (a nép számára egy ablakon át megvalósított) közszemlére eddigi ismereteink szerint a Szent Korona történetében ekkor került sor először.

Ez a ritkaságszámba menő rítus a következő soproni koronázások közül az 1681. decemberi királynéavatáson is gyakorlat maradt. A pozsonyi koronázások alkalmával viszont hasonlóról nem tudunk, ott ugyanis a ceremóniát megelőző napon a királyi várból mindig a Szent Márton-dóm sekrestyéjébe vitték a felségjelvényeket tartalmazó koronáládát, amelyet csak az egyházi szertartást megelőzően és csupán a magyar rendek válogatott előkelőségeinek, illetve az udvar képviselőinek jelenlétében nyitottak fel.⁹⁶ A pozsonyi Városháza tehát a koronázó országgyűlések idején nem kapott hasonlóan szimbolikus feladatkört, noha a 16–17. század folyamán a diéták alatt a tárnoki székeket szinte mindig itt tartották. 1625. december elején eddigi ismereteink szerint a koronaszemle a soproni Városházán ugyan nem történt meg, pedig 1622 nyarához hasonlóan a koronáládát ekkor is a felsőtábla ottani üléstermébe vitték, amelyet rá-

⁹² „Tandem in Domo Senatoria coram omnibus Statibus Sacra Corona cum suis clenodiis, scilicet sceptro, pomo, gladio, paludamento, tibialibus, calceis, sociis per ipsum dominum palatinum ad videndum ex scamno exhibita ac iterum solum [sic!, feltehetően secundum helyett] regestrum Cassouiae conscriptum reposita et ad locum revecta...” MNL OL N 114 Köt. 1. fol. 17r., vö. a lőcsei követek leírásával: „des andern tages geöffnet, und dem ganzem Land gewisen” ŠA Levoča, MML III/46/15. (1622. júl. 15., Sopron).

⁹³ CJH 1608–1657, 184–185.

⁹⁴ „Minemő articulust íráttunk az üdvözült uramnak, atyámnak az Korona nála létérül való megadásrúl és mint quietalták Kegyelmeteket, azt is leíratván, páriáját Kegyelmednek, mint szerelmes asszonyunknak-anyámnak megküldöttem.” Slovenský národný archív, Bratislava; Spoločný archív rodu Révay, Korešpondencia Krab. 92. fol. 287–288. (1622. aug. 7., Keresztúr)

⁹⁵ „palatinus eroeffnet und zum fenster aus dem volk gezeiget” ÖStA HHSIA OMeA ÁZA Kart. 2. Nr. 3. fol. 8r.; „hat man dieselbe zum Fenster heraus dem gemeinen Volckh öffentlich fürgewiesen.” *Khevenhüller: Annales Ferdinandi*, Bd. 9. 1677. hasáb.

⁹⁶ Ennek egy különleges példáját l. *Pálffy Géza: A Szent Korona és a koronáláda balesete 1638-ban*. In: „Nem súlyed az emberiség!”... Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Szerk.: Jankovics József et al. Bp., 2007. 1431–1444. = <http://www.iti.mta.hu/Szorenyi60/Palffy.pdf>

adásul erre az alkalomra kifestettek és felújítottak,⁹⁷ 1681-ben azonban újra életre kelt az 1622. július közepi gyakorlat. Ez azzal volt magyarázható, hogy a második soproni királyné-koronázás előkészítésein az előző szertartásának elemeit igen gondosan tanulmányozták, így azok mintaadó jelleggel bírtak.

Ennek köszönhető, hogy a koronázási jelvények megérkezésének másnapján, 1681. december 6-án délután három órakor – több bécsi udvari, soproni városi és országgyűlési forrás egybehangzó tudósítása szerint⁹⁸ – a fő- és közrendek, valamint a bécsi Habsburg-udvartartás kirendelt tagjai az ekkor már az alsótábla üléstermélül szolgáló városházi tanácsteremben nagy érdeklődés közepette tekintették meg a felségjelvényeket. Sőt, a különleges eszmeiséggel bíró kincseket a katolikus és evangélikus követek közül többen meg is csókolták.⁹⁹ Végül pedig azokat az új nádor, Esterházy Pál kimutatta a városháza ablakán a Főtéren összesereglett nagyszámú, igen felkelkedett érdeklődőnek.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az 1622 júliusában a soproni Városházán bevezetett új szokás a következő királyné-koronázáson is kiemelkedő szimbolikus jelentőségű hagyománnyá vált. A nyugat-dunántúli szabad királyi városban a magyar politikai elit tagjai olyan rítust teremtettek, amely mind a Szent Korona és a Szent István-i állomot továbbörökítő Magyar Királyság, mind a felségjelvényt a rendeknek és a népek megmutató nádor, ám természetesen még – az országgyűlések idején (hangsúlyozandó) a magyar állam „alkalmi” vagy „ideiglenes fővárosává” előlépő – Sopron városa és egyik legkiemelkedőbb épülete, a Régi Városháza szerepét is tetemesen növelte. A magyar korona története szempontjából ez ideig szinte elfeledett épületben ugyanis nemzeti ereklyénk kora újkori különleges közszemléi zajlottak le, a Szent Korona itt töltötte a leghosszabb időt 17. századi soproni tartózkodásai alatt, miközben tanácssterme azzal is büszkélkedhetett, hogy a korszakban egyedülálló módon rövid időn belül a magyar országgyűlés mindkét házának helyszínéül szolgálhatott. Mindezek ismeretében őszintén remélem, hogy e különleges és sokrétű szerepéről az új Városháza falán vagy közelében hamarosan méltó emléktábla szólhat. Sopron város történetének egyik legkiválóbb kutatója és ismerője, a 100 esztendeje született Mollay Károly ennek biztosan nagyon örülne...

⁹⁷ MNL GyMSM SL SVL, Kamarási számadások 1625, p. 162., p. 237., p. 249., p. 252–259.

⁹⁸ Ennek tervére: „regnocolis in curiae majori conclavi, reliquo autem populo per fenestram Sacram Coronam et insignia spectanda praebeant.” ÖStA HHStA OMeA ZA Prot. Bd. 4. fol. 5v–6r.; ill. a megvalósulása: uo. fol. 11r–v., valamint „Erstlich hat er [ti. Esterházy Pál nádor] von fenster gezeigt die Cron, darnach den zepter, darnach den reichsapffel, darnach daß schwert, darnach den königsmantl, da haben die leuth zu einen jeden stuck vivat geschrien, unnd sind viel hundert menschen auf dem platz gestanden.” MNL GyMSM SL SVL XV. 3. 7. p. 208. (Petz-krónika) és „solche Cron [...] den Leyten öffentlich gezaiget worten, wie auch ein Schwert vnd ein schöner Rockh, welcher solt des heyl. König Steffany seyn gewessen. Vnd solches alles ist von Rathhauss Sall über dass Fenster her auss gehencket vnd gezaiget auff die gassen herab.” *Páur*: Hanns Tschány's Ungrische Chronik, 57., vö. még „ex fenestra populo in forum effuso spectanda praeibuit...” *Probst*: Comitologia, 98.

⁹⁹ ÖStA HHStA OMeA ZA Prot. Bd. 4. fol. 11v. és *Németh*: Az 1681. évi országgyűlés, 94.